

PATRIARHIA ROMÂNĂ
SECTORUL COMUNICAȚII ȘI RELAȚII PUBLICE
CENTRUL DE PRESĂ BASILICA
BIROUL DE PRESĂ

PALATUL PATRIARHIEI
ALEEA DEALUL MITROPOLIEI 25, 040163 BUCUREȘTI IV, ROMÂNIA
Telefon: + 40 21 406 71 67 Fax: + 40 21 406 71 72
E-mail: presa@patriarhia.ro, <http://www.patriarhia.ro>

10 decembrie 2015

Originea religioasă a dreptului, secularizarea lui și nevoia actuală de dialog interdisciplinar*

Identitatea științei juridice în contextul paradigmei științifice actuale

În lucrarea *Structura revoluțiilor științifice* (1962), Thomas Kuhn lansează și analizează implicațiile conceptului de *paradigmă*, arătând că aceasta reprezintă o concepție cuprinzătoare despre lume a oamenilor de știință într-o anumită perioadă. El arată că există o tensiune care generează un moment de criză, declanșator al unui demers ce conduce la înlocuirea vechii paradigme cu una nouă. Kuhn arată că o teorie științifică nu poate fi disociată de comunitatea savanților, de contextul cultural și ideologic în care este structurată.

În contextul actual se subliniază tot mai mult, plecându-se de la implicațiile unor rezultate din diferite domenii ale cercetării științifice, că *se conturează liniile de forță ale unui cadru cultural care favorizează întâlnirea și dialogul dintre diferite tradiții culturale, religioase și științifice*. Ioan Petru Culianu, analizând criza spiritului științific modern, evidențiază că în diferite domenii ale științei actuale sunt depășite pozițiile dominate de pozitivism, empirism sau raționalism. Inclusiv, în ceea ce presupune identitatea științei juridice actuale, sunt mai mulți cercetători în filosofia dreptului și în antropologia juridică, angajați în dezvoltarea unor poziții cu *deschidere față de relaționarea dreptului cu diferite tradiții, inclusiv cu cea religioasă*.

Norbert Rouland, profesor de antropologie juridică și istoria dreptului la Universitatea din Marsillia, arată că după *Conferința Mondială a Drepturilor Omului*, organizată de ONU în anul 1993, la Viena, s-au evidențiat două mari concepții, corelative interpretării drepturilor omului. Prima dintre ele constă în înțelegerea drepturilor omului ca expresii ale unor valori universale, rezultate în urma unor experiențe istorice dominate de ideologii seculariste care promovează o autonomie în raport cu transcendența. Există și o a doua concepție care articulează drepturile omului pe dreptul divin, mai precis pe tradiția iudeo-creștină derivată din morala socială a profetilor și din Evanghelie.

Rouland insistă asupra rolului credințelor religioase care pot avea influențe semnificative în înțelegerea și asumarea drepturilor omului. El precizează că pentru omul religios, gândirea religioasă și cea juridică sunt strâns legate. „*Dacă reflecțiile juridice și religioase sunt unite, nu putem stabili o prioritate între cele două; modul de a gândi o ființă divină, luându-i în considerare partea sa divină, nu este mai important decât gândul la lume și instituțiile sale. Gândirea religioasă, ca și aceea a instituțiilor sociale, juridice și politice, exprimă, în aceste domenii diverse, un mod de a gândi universul propriu fiecărei societăți*”².

* Prelegerea Preafericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu ocazia decernării titlului de *Doctor Honoris Causa*, din partea Universității „Titu Maiorescu” din București (10 decembrie 2015).

² *Droits fondamentaux*, nr. 3, 2003 apud Marius Dumitru Linte, *Ordinea trupului și/în sfera juridică*, Editura Platytera, București, 2012, pp. 212-213.

Ordine juridică și demnitate umană

Pe de altă parte, Jean-Louis Halperin arată că noțiunea de *ordine juridică* se dezvoltă în contextul controverselor din secolul al XIX-lea, referitoare la natura dreptului internațional. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea sunt mai mulți specialiști care dezvoltă o filosofie în drept, conform căreia *ordinea juridică poate fi realizată prin prioritatea acordată dreptului internațional în raport cu cel național*. În anul 1917 este publicată lucrarea *Ordinea juridică* a lui Santi Romano în care acesta arată că *ordinea juridică nu poate fi definită ca un ansamblu de norme, deoarece ordinea juridică este legată de o ordine socială în interiorul unei comunități. Fiecărei ordini sociale îi corespunde un drept specific*. Astfel, Santi Romano este considerat un ilustru reprezentant al *pluralismului juridic*.

Ordinea internațională, cosmopolită, abstractă și justificată uneori prin ficțiuni ideologice nu poate fi impusă, fără să se țină cont de ordinele juridice specifice întrupate concret în interiorul unor norme sociale articulate la viața diferitelor comunități. *În contextul ideologic al laicizării excesive a dreptului, ordinea juridică îl are ca referent pe omul disociat de orice reper transcendent, iar demnitatea lui devine un fundament supraestimat*. În acest sens, demnitatea este asociată cu umanitatea, nu cu omul concret, cu persoana efectivă.

Însă Gilles Lebreton, în *Ordinea publică și demnitatea persoanei umane: o problemă de frontieră*, arată că tendința de a plasa ordinea publică sub patronajul demnității umane este problematică, deoarece umanitatea este considerată mai mult decât omul, iar specia mai mult decât persoana.

Bernard Edelman este unul dintre autorii care promovează demnitatea umană ca fundament al ordinii juridice. Pe această linie, *apărarea și promovarea demnității nu are de-a face cu libertatea persoanei, ci cu apartenența acesteia la umanitate*.

Lebreton arată că, până în anul 1995, demnitatea umană era considerată o componentă a moralei publice, dar „după 1995, din componentă a moralității publice, demnitatea devine o concurentă a acesteia și este considerată un concept absolut, depășindu-și caracterul relativ și contingent... Acest nou concept de demnitate transformă potențial ordinea publică în instrument de opresiune a libertăților. Ordinea publică, din vocația inițială de a fi instrumentul de menținere a păcii sociale riscă să devină, sub emergența noii sale componente, un instrument de instaurare a unei noi ordini morale în mâinile autorității poliției administrației generale”³.

Asumându-se o asemenea perspectivă se poate constata **disocierea demnității umane (corelativă cu o umanitate abstractă, neîntrupată) de demnitatea persoanei umane (care presupune o existență concretă, întrupată)**. **Dar omul concret, persoana vie, nu poate fi redusă la un accesoriu integrat într-un sistem impersonal, în numele unei umanități abstracte, printr-un set de reguli și de norme prin care, în numele eficienței sistemului, birocrăția să însemne mai mult decât viața.**

Pierre Manent este cel care subliniază în mod deosebit necesitatea recuperării și valorificării *ordinii întrupării, a identității persoanei concrete*. El arată că acest tip de ordine a fost în mod deliberat distrus de ideologii ostile Tradiției. În contextul actual, inclusiv în cadrul demersurilor din interiorul cercetărilor juridice, este relevant efortul de a valorifica specificul Tradiției creștine care afirmă o ordine bazată pe realitatea Întrupării lui Hristos. Ordinea trupului este structurată prin specificitate și concretețe. Persoana concretă, unică și irepetabilă, precum și familia sunt realități fundamentale, articulate la viața trupului tainic al lui Hristos, care este Biserica.

Astfel, „în pragul schimbărilor de paradigmă, în vremea semnalării unei noi revoluții juridice ca impuls generator și structurant al matricii Noii Ordini, cosmopolită, impersonală, a omului-număr, a supraomului de masă, a relației fără de chip, a subiectului proces, Ordinea Trupului evidențiază și descoperă Chipul Iconic Hristic, deplin și veșnic, de substanță și sens, al demnității și libertății Omului, oferind un argument mărturisitor, dinamic și dialogic, prezervării autentic-plinitoare a identității persoanei, ca temei și vector recuperator al diversității reale”⁴.

Redescoperirea identității dreptului din perspectiva Tradiției iudeo-creștine

³ Marius Dumitru Linte, *Ordinea trupului și/in sfera juridică*, Editura Platytera, București, 2012, p. 39.

⁴ Marius Dumitru Linte, *op. cit.*, p. 20.

Michel Villey a avut un rol deosebit în istoria contemporană a filosofiei dreptului. Alain Renault, în lucrarea *Philosophie du droit*, publicată în anul 1991, îl consideră pe Villey ca fiind *inițiatorul filosofiei dreptului* în Franța. El a restituit, în contextul studiilor juridice din Franța, *dimensiunea filosofică, depășind poziția pozitivistă bazată pe triumfalism și autosuficiență*. Michel Villey arată că astăzi criza dreptului este *cauzată de faptul că se promovează o înțelegere unilaterală și reduționistă conform căreia singura sursă a dreptului este legea și jurisprudența*.

Villey face o analiză a subminării caracterului obiectiv al dreptului prin filosofia lui Occam, a lui Locke și a lui Hobbes, și în mod special prin filosofia lui Kant. Această filosofie construiește un drept, extras din subiectul însuși. Dreptul modern, dedus din subiectivismul bazat pe rațiunea autonomă, conduce la raționalism juridic. Villey arată că *deturnarea dreptului obiectiv și transformarea acestuia în drept subiectiv are ca fundament umanismul autonom*.

În articolul *Umanismul și dreptul*, Michel Villey arată că *umanismul face din om singurul autor de drept și omul devine scopul suprem al dreptului*. Însă asumarea omului ca *sursă și scop al dreptului* determină uitarea de către moderni a autenticei filosofii a dreptului. **Pentru a redescoperi identitatea profundă și obiectivă a dreptului**, în viziunea lui Michel Villey, **este nevoie de un efort de recuperare și valorificare a Tradiției iudeo-creștine**. El menționează că într-o asemenea perspectivă *dreptul este structurat printr-o viziune a lumii pentru care există o ordine rațională înscrisă în natura lucrurilor*.

În lucrarea *Philosophie du droit*, Michel Villey arată că întreaga cultură europeană, inclusiv cea juridică, a apărut și s-a dezvoltat în cadrul Bisericii, în viața mănăstirilor și a școlilor din jurul catedralelor. El arată că Universitatea medievală acorda o prioritate Sfintei Scripturi și că în secolul al XVII-lea nu exista un filosof, scriitor, artist sau savant care să nu se fi inspirat din Biblie. Elita Europei savante a folosit până în secolul al XVI-lea, latina biblică. Autorul arată, de asemenea, că în contextul actual se constată o ignoranță religioasă stânjenitoare, inclusiv în cadrul facultăților de drept. El precizează că: *„...la facultatea de drept abia dacă se pomeneste de dreptul iudaic și de dreptul canonic creștin. Ignoranța anumitor studenți la acest capitol este uimitoare. Numeroase realități juridice au fost împrumutate din surse biblice, iar ideea noastră actuală de drept este o moștenire a gândirii iudeo-creștine. Am primit din partea creștinismului a doua filosofie a finalității în drept”*⁵.

Jean-Marc Trigeaud afirmă în cercetările juridice actuale adevărul persoanei și al paternității ca realități care nu pot fi epuizate în cadrul principiilor teoretice și ale normelor juridice de tip impersonal. Prin faptul că persoana este ireductibilă la reglementări de tip legalist, Jean-Marc Trigeaud arată că dreptul personalist se distinge de dreptul de tip pozitivist și de dreptul natural care reduc persoana umană la un personaj integrat și manipulat prin intermediul unor modele structurate de rațiunea autonomă.

În sens personalist, Trigeaud pledează pentru recuperarea și valorificarea relației ca amprentă specifică a persoanei, întrucât relația *„...este marca proprie a persoanei și reflectă actul său de viață, revărsarea sa, izvorâtă din ființa personală... Ea exprimă capacitatea dăruirii de sine, gestul, fără întoarcere sau contrapartidă, pură creație; invitație, de altfel, a relației verticale ce unește persoana creată cu transcendența divină, prin medierea ipostasului hristic”*⁶.

Dreptatea din credință ca lucrare a harului transcende formalismul Legii

Dreptatea din credință dăruită de Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut Om din iubire pentru oameni și pentru mântuirea lor, este una *împlinitoare și înnoitoare în raport cu Legea Vechiului Testament*. Astfel, dreptatea sau îndreptarea dobândită prin credința în Hristos depășește legalismul bazat pe formalism și autosuficiență, structurat prin atenția excesivă spre detalii exterioare. Dreptatea din credință invocată în Evanghelia și în epistolele Noului Testament nu este doar o lucrare formală și exterioară. *Ea implică o stare și o angajare lăuntrică, o*

⁵ *Ibidem*, pp. 123-124.

⁶ Jean-Marc Trigeaud, *Métaphysique et éthique au fondement du droit*, p. 49, apud Marius Dumitru Linte, *Dreptul în context*, Editura Platytera, București, 2014, p. 367.

transfigurare a puterilor omului prin experiența harului, o spiritualitate a comuniunii personale a omului cu Dumnezeu.

Dreptatea nu este o lucrare realizată pentru imagine socială, pentru dobândirea aprecierii opiniei publice. Mântuitorul Iisus Hristos Se adresează ucenicilor, atenționându-i în acest sens: „*Luați aminte ca faptele dreptății voastre să nu le faceți înaintea oamenilor ca să fiți văzuți de ei; altfel nu veți avea plată de la Tatăl vostru din ceruri*” (Matei 6, 1).

Dreptatea care derivă din credința în Hristos este distinctă în raport cu dreptatea Legii Vechi și a popoarelor politeiste sau păgâne (căci există și o dreptate a păgânilor, care din fire fac cele ale legii naturale – conform învățaturii Sfântului Apostol Pavel din epistola către Romani 2, 14-15). Dreptatea izvorâtă din credință presupune deopotrivă dimensiunea interiorității, a discreției și a relației de iubire smerită față de Dumnezeu și de oameni. În acest sens, Iisus spune ucenicilor Săi: „*Căci zic vouă că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în împărăția cerurilor*” (Matei 5, 20).

Dreptatea ca lucrare a harului în om nu absolutizează puterea omului autonom, care săvârșește faptele sale detașate de experiența credinței. Sfântul Apostol Pavel numește această dreptate ca fiind „*dreptatea din credință*” (Romani 4, 11-13) sau „*nădejdea dreptății din credință*” (Galateni 5, 5).

Raportul dintre dreptate și Lege este analizat în mod special în epistola către Romani, de Sfântul Apostol Pavel, care arată deosebirea între dreptatea dobândită prin credința în Hristos ca relație a omului cu Dumnezeu-Omul și dreptatea sau îndreptarea care rezultă din împlinirea faptelor Legii, ca gesturi sau acte exterioare fără conținut spiritual. El arată că, deși inițial s-a urmărit dreptatea adevărată bazată pe credință, nu s-a ajuns la aceasta, deoarece Legea a devenit exterioară credinței, a devenit scop în sine, nu expresie a comuniunii persoanei umane cu Persoana divină (cf. *Romani* 9, 31-32).

În acest sens, există o dreptate subiectivă sau o îndreptățire de sine care generează trufie întrucât se bazează exclusiv pe puterea proprie a omului. Această dreptate întemeiată pe orgoliu este lipsită de conștiința pocăinței (pilda vameșului și a fariseului este sugestivă în acest sens). În mod deosebit, însă, *dreptatea lui Dumnezeu primită prin credință se bazează pe faptul că Dumnezeu Cel Drept este și Părinte iubitor, că prin Întruparea sau înomenirea Fiului veșnic al lui Dumnezeu se dăruiește omului nu numai iertarea păcatelor, ci și harul înfierii*. Dreptatea lui Dumnezeu descoperită în și prin Iisus Hristos indică *relația dintre dreptatea lui Dumnezeu și împărăția lui Dumnezeu, aceasta fiind o comuniune de iubire eternă a lui Dumnezeu cu sfinții*. De aceea, dreptatea din credință este o relație și o stare a vieții dobândită prin căutarea împărăției lui Dumnezeu. În acest sens, Iisus îndeamnă pe oameni, zicând: „*Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui*” (Matei 6, 33). Astfel, *omul drept este omul care se află în comuniune de iubire cu Dumnezeu Cel Drept și Sfânt și este împlinitor al voii Lui în societate*.

Legea Veche a fost „*călăuză spre Hristos*” (Galateni 3, 24). Hristos a împlinit Legea Veche (cf. *Matei* 5, 17), nu prin desființare, ci prin desăvârșirea ei.

Expresia: „*Hristos este sfârșitul Legii*” (Romani 10, 4) înseamnă în același timp că El este plinirea sau desăvârșirea Legii Vechi și începutul Legii Noi a harului ca iubire eternă a Dumnezeului Treime, iubire descoperită și împărtășită oamenilor prin Iisus Hristos. Așadar, prin Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos ne-a dăruit dreptatea împlinită prin har și adevăr. Sfântul Evanghelist Ioan mărturisește în acest sens: „*Și din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har. Pentru că Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos*” (Ioan 1, 16-17). De observat este faptul că și astăzi, când mila sau generozitatea transcend dreptatea legală sau formală, actul sau starea respectivă se numește *grație*, de la latinescul *gratia* care înseamnă har, mărinimie, milostenie.

Totuși legătura dintre dreptate și iubirea milostivă nu poate constitui un pretext pentru o stare de pasivitate, de neangajare în prevenirea sau corectarea nedreptăților manifestate în istorie ca urmare a păcatului sau a egoismului. Credinciosul angajat în viața spirituală caută dreptatea nu neapărat pentru sine, cât pentru semenii, pentru binele comunității.

În acest sens, Părintele Dumitru Stăniloae precizează: „*Omul duhovnicesc nu vrea să se realizeze între oameni numai o dreptate interioară, ci (și) una exterioară. Căci știe că nedreptatea exterioară poate împiedica realizarea iubirii între oameni, deci și dreptatea*

interioară. Dar dreptatea exterioară nu e ultimul scop, ci mai sus decât ea este dreptatea în ordinea spirituală... Dreptatea adevărată deplină va însemna și restabilirea echilibrului deplin între toate cele create, care este reflexul deplin al dreptății lui Dumnezeu, Care pe toate le iubeste”⁷.

Ca și Sfântul Apostol Pavel, Părintele Stăniloae înțelege dreptatea ca rod al credinței în Dumnezeu într-un sens cuprinzător, bogat în semnificații, ca *viață înnoită prin iubirea lui Hristos*.

Mai ales în contextul actual când se încearcă dezvoltarea unui sistem tot mai impersonal, în care detaliile vieții sunt organizate excesiv într-un mod robotizat, este relevantă realizarea și mărturisirea dreptății ca fiind mai întâi o stare de libertate lăuntrică dobândită prin relația persoanei umane cu Persoana lui Iisus Hristos și cu Sfânta Treime, comuniunea supremă de viață și iubire a Persoanelor divine distincte, dar nedespărțite. Astăzi, eficiența tehnicizată și materializată birocratic prin norme, directive, reguli și regulamente favorizează un demers de reglementare excesivă și chiar abuzivă prin care este afectată taina, demnitatea și intimitatea persoanei concrete. Cu alte cuvinte, valoarea unică și eternă a persoanei umane și relațiile interpersonale sunt adesea desconsiderate în contextul mecanismelor strivitoare de tip legalist în numele eficienței sistemului și al profitului material imediat.

În aceste condiții este de mare actualitate pentru viața socială *recuperarea și valorificarea scopului spiritual al dreptății ca relație autentică de comuniune umană*, bazată pe comuniunea cu Hristos Dumnezeu-Omul, întrucât în această perspectivă dreptatea este trăită, așa cum subliniază Părintele Dumitru Stăniloae, ca fiind „...*viața în Hristos, înfierea, moștenirea împărăției cerurilor, împreună răstignire și înviere cu Hristos, îmbrăcarea cu Hristos. Acest mod nou de viață îl numește Sfântul Apostol Pavel «dreptatea de la Dumnezeu». Acesta vine în om odată cu credința în Hristos și se dezvoltă din ea, mai bine zis, vine din Hristos Cel personal, ca izvor de iubire și putere infinită, nu e o calitate pe care și-o câștigă omul, în izolare trufașă, prin faptele lui. Căci numai o persoană dă altei persoane o anumită viață; iar Persoana lui Hristos, ca persoană supremă și cu o viață infinită, e singura care comunică omului o viață netrecătoare... Dacă cel ce își normează viața printr-o lege duce o existență individualistă, raportată la o normă impersonală a cărei împlinire depinde de el însuși, cel ce are pe Hristos în el Îl are pe Acesta ca normă vie și ca izvor de putere, și de aceea poate trăi o viață de comuniune cu Hristos, din puterea lui Hristos”⁸.*

Cele expuse până acum au ca scop încurajarea unui dialog și a unei cercetări interdisciplinare academice privind relația dintre *tradiția biblică iudeo-creștină, dreptul european și etica socială*, după modelul dialogului interdisciplinar între *teologie, știință și filozofie*, deja existent în Universitatea din București și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Un astfel de dialog poate fi util pentru toate părțile implicate, dar și pentru cultivarea coresponsabilității și cooperării în societatea de astăzi.

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BIROUL DE PRESĂ AL PATRIARHIEI ROMÂNE

⁷ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 263.

⁸ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, pp. 344-345.